

УДК 378.98

DOI <https://doi.org/10.32782/pcsd-2022-3-6>

Наталія КАЗАКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Прокурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, Україна, 29013

ORCID: 0000-0002-8373-6747

Бібліографічний опис статті: Казакова, Н. (2022). Професійно-педагогічна культура педагога як умова успішної підготовки майбутнього фахівця. *Проблеми хімії та сталого розвитку*, 3, 43–48, doi: <https://doi.org/10.32782/pcsd-2022-3-6>

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розкриваються теоретичні аспекти формування професійно-педагогічної культури педагога, яка є головною умовою успішної підготовки майбутнього фахівця. Визначено складові професійно-педагогічної культури, а саме: наукові знання, ерудиція, професійна етика, комунікативна культура, професійна компетентність, педагогічна майстерність, педагогічна техніка, позитивні особисті якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм, прагнення до самовдосконалення), естетична культура, позитивний імідж. Професійно-педагогічна культура розкривається у контексті соціально-педагогічного феномена та розглядається як інтегрована єдність таких структурних компонентів особистості педагога як аксеологічний, технологічний і особистісно-творчий. Аксеологічний компонент становить сукупність педагогічних цінностей як норм, що регламентують професійно-педагогічну діяльність викладача; ця сукупність носить цілісний характер і виступає як пізнавально-діюча система, яка визначає відносини між поглядами на проблеми професійної освіти та професійно-педагогічної діяльності викладача закладу освіти. Технологічний компонент включає в себе способи та прийоми педагогічної діяльності, яка за своєю природою є технологічною. Технологія професійно-педагогічної культури викладача розглядається як процес вирішення різноманітних педагогічних завдань: аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оцінювально-інформаційних, корекційно-регулюючих. Особистісно-творчий компонент – це механізм оволодіння професійно-педагогічною культурою та її втілення у творчому процесі. У дослідженні встановлено, що формування професійно-педагогічної культури відбуватиметься успішно при використанні різноманітних видів робіт, які проводяться зі студентами.

Ключові слова: педагогічна діяльність, професійно-педагогічна культура, особистість педагога, педагогічна творчість.

Nataliia KAZAKOVA

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, 139 Proskurivskoho pidpillia ave., Khmelnytskyi, Ukraine, 29013

ORCID: 0000-0003-3495-5027

To cite this article: Kazakova, N. (2022). Profesiino-pedahohichna kultura pedahoha yak umova uspishnoi pidhotovky maibutnoho fakhivtsia. [Professional and pedagogical culture of the teacher as a condition for the successful training of the future specialist]. *Problems of Chemistry and Sustainable Development*, 3, 43–48, doi: <https://doi.org/10.32782/pcsd-2022-3-6>

PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL CULTURE OF THE TEACHER AS A CONDITION FOR THE SUCCESSFUL TRAINING OF THE FUTURE SPECIALIST

The article reveals the theoretical aspects of the formation of a teacher's professional and pedagogical culture which is the main condition for the successful training of a future specialist. The components of professional and pedagogical culture are defined, namely scientific knowledge, erudition, professional ethics, communicative culture, professional competence, pedagogical skill, pedagogical technique, positive personal qualities (spiritual wealth, humanism, justice, tolerance, openness, optimism, striving for self-improvement), aesthetic culture, positive image. Professional-pedagogical

culture is revealed in the context of the socio-pedagogical phenomenon and is considered as an integrated unity of such structural components of the teacher's personality as axiological, technological and personal-creative. The axiological component is a set of pedagogical values as norms that regulate the teacher's professional and pedagogical activity; this aggregate has a holistic character and acts as a cognitive-active system that determines the relationship between the views on the problems of professional education and the professional and pedagogical activity of the teacher of the educational institution. The technological component includes methods and techniques of pedagogical activity which is technological in nature. The technology of the teacher's professional and pedagogical culture is considered as a process of solving various pedagogical tasks: analytical-reflective, constructive-prognostic, organizational-active, evaluative-informational, corrective-regulatory. The personal-creative component is a mechanism for mastering professional and pedagogical culture and its implementation in the creative process. The study found that the formation of professional and pedagogical culture will be successful when using various types of work that are performed with students.

Key words: pedagogical activity, professional and pedagogical culture, personality of the teacher, pedagogical creativity.

Актуальність проблеми. Початок ХХІ століття увійшов до історії освіти як період інтенсивного розвитку та якісних перетворень у сфері вищої освіти, самоідентифікації української національної вищої школи в умовах формування єдиного світового освітнього простору. Україна чітко визначила орієнтири входження до освітнього простору Європи, орієнтири практичної реалізації вимог Болонського процесу. Виходячи з цього одне з важливих завдань сучасної освіти – створити умови для формування цілісної гуманної особистості, здатної себе реалізувати в складному суспільстві, що змінюється, бути мобільним, затребуваним і конкурентоспроможним у сучасній ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань пов'язаних із модернізацією, реформуванням системи вищої освіти в Україні займаються В. Андрущенко, І. Бех, Я. Болюбаш, М. Євтух, В. Кремінь, Ю. Маліновський та ін.

Проблемі формування професійно-педагогічної культури присвячені роботи учених О. Абдуліної, І. Ісаєва, методологічні підходи до її вирішення розроблені українськими педагогами О. Сухомлинською, І. Бехом, І. Зязюном, С. Гончаренком, Н. Ничкало, Н. Побірченко, В. Семиченко, М. Ярмаченком та ін.

У зарубіжній педагогіці проблеми професійної культури висвітлені в дослідженнях Л. Бейєра, К. Борича, Р. Брунера, Дж. А. Пагано, Л. Тробріджа, В. Файнберга, В. Цифройнда та ін. За їхнім твердженням найпоширенішими компонентами професійно-педагогічної культури вчителя є: вміння планувати свою роботу та ставити певну мету, висока культура спілкування, віра в учня, знання особливостей дітей, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку та інші.

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні аспекти формування професійно-педагогічної культури та розкрити компоненти досліджуваного феномена.

Виклад основного матеріалу дослідження. ХХІ сторіччя висуває нові вимоги до української системи вищої освіти та водночас дає їй нові можливості, перспективи пов'язані із вступом до Болонського процесу. Сьогодні вчені та практики стурбовані протиріччям між надто високою академічністю знань, які отримують студенти, та не розвиненістю вмінь і навичок трансформувати ці знання у практичну площину. Крім того, існує проблема щодо особистісної орієнтації навчального процесу, спрямованості навчання на особистісний, професійний та творчий розвиток майбутніх спеціалістів, формування професійно значущих якостей, здатності до самостійного поповнення знань, навчання протягом усього життя. Це все здатний зробити тільки педагог із усталеною педагогічною компетентністю, який трансформує тезу сучасного виклику освіти «від людини освіченої – до людини культури».

С. У. Гончаренко зазначає, що саме під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень володіння якоюсь галуззю знань чи діяльністю. Як бачимо в цьому сенсі поняття культури наближається до поняття професійної культури, культури діяльності педагога, що відображається в його професійній діяльності, способах та прийомах вирішення професійних завдань.

М. Гринькова розглядає професійну культуру педагога як певний ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості (Гринькова, 1998, с. 67–69).

На думку професора Т. В. Іванової, яка досліджувала педагогічну культуру майбутнього вчителя, термін «педагогічна культура» ширший, ніж професійна культура. «Педагогічна культура – це синтез духовного і професійного в людині, а головне, саме сформованість педагогічної культури дозволить передати, привити, сформувані ці якості у представників будь-якої професії» (Іванова, 2005, с. 40).

О. Пономарьов стверджує, що педагогічна культура школи полягає в тому, що вона складається з двох однаково важливих складників. Першим з них є компетентність і культура викладача як представника певної фахової сфери. Другим складником є педагогічна майстерність і педагогічна культура як її вищий рівень (Пономарьов, 2012, с. 89).

Т. Сидоренко розкриває сутність та компоненти педагогічної культури майбутнього вчителя, розглядає роль навчальної діяльності як засобу її формування та дидактичні умови ефективності цього процесу. Дослідниця вважає, що педагогічна культура майбутнього вчителя є складною соціальною характеристикою його особистості, в якій відбилася його педагогічна позиція (Сидоренко, 2001, с. 3–8).

К. Трофімук зазначає, що педагогічна культура викладача включає в себе педагогічну культуру діяльності та педагогічну культуру особистості. Педагогічна культура діяльності характеризує не лише роботу викладача, а і його громадянську позицію, соціальну активність, систему цінностей, рівень сформованості його світоглядної культури. Педагогічна культура особистості викладача – це сукупність його особистісних і професійних характеристик: педагогічна компетентність, комунікативність, гуманістична спрямованість, креативність, творче мислення, толерантність, гнучкість, здатність до інноваційної діяльності, педагогічної співпраці, духовної взаємодії (Трофімук, 2014, с. 400).

В. Чайка зазначає, що педагогічна культура є важливою сутнісною характеристикою викладача, показником рівня готовності до педагогічної діяльності. Саме педагогічна культура генетично пов'язана з духовною й професійною культурою особистості. Сформованість педагогічної культури характеризує творчу особистість, яка постійно мислить, аналізує, шукає, творить (Чайка, 2006, с. 37).

Нові тенденції в освіті, що виникли на стику двох тисячоліть, поява нових парадигм освіти та виховання, нових цінностей та цілей освіти, діалог освіти з культурою людини як творця та особистості, здатної до культурної та професійної самоосвіти, стимулюють до дослідження такого поняття як педагогічна культура та її складових. Виділення педагогічної культури зумовлено специфікою педагогічної діяльності викладача, вчителя, вихователя, спрямованої на формування особистості, здатної до відтворення та збагачення у майбутньому культури суспільства (Зязюн, 2005, с. 9).

Педагогічна діяльність – це діяльність, спрямована на реалізацію педагогічної (спеціально організованої) взаємодії, це сукупність усвідомлених дій вихователя та дитини, викладача та студента. Саме ця діяльність потребує спеціальної культури, яка є невід'ємною складовою характеристики навчально-виховного процесу взагалі та педагога зокрема. Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури, в якій відображені духовні та матеріальні цінності освіти та виховання, способи творчої педагогічної діяльності, історія педагогічної науки та практики, зміна освітніх парадигм.

Оскільки педагогічна культура є складним соціально-педагогічним феноменом, її ми розглядаємо як інтегровану єдність певних структурних компонентів особистості педагога, як прояв творчої індивідуальності педагога у професійній діяльності.

На основі наукових досліджень з проблеми нами визначено складові професійно-педагогічної культури.

До них нами віднесено:

- наукові знання, науковий світогляд, ерудиція;
- етична поведінка (знання норм професійної етики, здатність визнавати власні помилки, мовний та діловий етикет);
- комунікативна культура;
- професійна компетентність;
- психолого-педагогічна та методична підготовка, педагогічна майстерність;
- педагогічна техніка (сукупність прийомів володіння собою та прийомів впливу на інших вербальними та невербальними засобами);
- позитивні особисті якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність,

відкритість, оптимізм, прагнення до самовдосконалення);

– культура зовнішнього вигляду, естетична привабливість, позитивний імідж.

Таким чином, із вищезазначених складових можемо констатувати, що професійно-педагогічна культура викладача, педагога – це спосіб творчої самореалізації його особистості в різних видах педагогічної діяльності, спрямованої на засвоєння, передачу та створення педагогічних цінностей та технологій. Нами розглядається професійно-педагогічна культура як система індивідуально-професійних якостей, які можна набути в процесі навчання та педагогічної діяльності, провідних компонентів та функцій відповідно до сучасних реалій освіти, зміна освітніх парадигм, що передбачають перехід від масово-продуктивних форм та методів викладання до індивідуально-творчим і сформованість потреби у постійній професійній самоосвіті. Наша увага акцентується на навчанні протягом усього життя, оскільки сьогодні змінюється формат навчання: відбувається перехід від формату «навчаємо» до формату «вчимося». Основний лейтмотив професійно-педагогічної культури викладача – допомагати студенту вчитися, навчатися. Тому важливо не просто включати студента у виконання завдання, а створювати максимальні умови для набуття кожним власного досвіду розвитку, способів самоорганізації, самоактуалізації не лише у навчанні, а й у соціальному житті.

Результати досліджень у цій галузі дали нам можливість констатувати, що одним із важливих факторів формування професійно-педагогічної культури педагогів є постійне підвищення професійного рівня кваліфікації в процесі самоосвіти. Самостійна робота студентів як діяльність є різнобічною та поліфункціональною. Вона має не лише навчальне, а й особистісне та суспільне значення. Тому потрібно вирішити такі завдання: формувати свідомість та зміцнювати знання; виробляти вміння та навички, передбачені програмою кожної дисципліни; навчити студентів застосовувати отримані знання, вміння та навички; розвивати у студентів пізнавальні здібності; виробити у студентів потребу самостійно підвищувати свій освітній рівень (Лисенко, 2007, с. 89).

Вважаємо, що професійно-педагогічна культура є інтегральною якістю особистості педагога, мірилом та способом набуття культуротворчого досвіду людства. Розвиток цієї культури відбувається завдяки професійній діяльності педагога.

На основі зібраного нами емпіричного матеріалу ми дійшли висновку, що професійно-педагогічна культура викладача включає певні компоненти, а саме: аксеологічний, технологічний і особистісно-творчий.

Аксеологічний компонент – це сукупність педагогічних цінностей. В основі цього аспекту лежать, зазвичай, педагогічні цінності, виходячи з того, що саме цінності визначають поведінку особистості, її активність, спрямованість значимих йому дій. Сукупність педагогічних цінностей як норм, що регламентують професійно-педагогічну діяльність викладача, носить цілісний характер і виступає як пізнавально-діюча система, яка визначає відносини між поглядами на проблеми професійної освіти та професійно-педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти, педагогічні цінності виступають як відносно стійкі орієнтири та їх можна поділити на суспільно-педагогічні, професійно-групові, індивідуально-особистісні. У структурі професійно-педагогічної культури можна ранжувати такі групи цінностей: цінності, що розкривають значення та суть мети професійно-педагогічної діяльності викладача; цінності, що розкривають значення способів та засобів виконання професійно-педагогічної діяльності; цінності, що розкривають значення та суть відносин у процесі педагогічної діяльності; цінності, що розкривають значення та сутність психолого-педагогічних знань; цінності, що розкривають значення та сутність якостей викладача.

Технологічний компонент включає в себе способи та прийоми педагогічної діяльності, яка за своєю природою є технологічною. Технологія професійно-педагогічної культури викладача розглядається як процес вирішення різноманітних педагогічних завдань: аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оціночно-інформаційних, корекційно-регулюючих. Аналітико-рефлексивна діяльність викладача дозволяє йому оперативно оцінювати зміни, що відбуваються в особистості студента, у власній профе-

сійній діяльності, у собі, прогнозувати шляхи побудови цілісного навчально-виховного процесу. Сутність конструктивно-прогностичних завдань полягає у конструюванні та прогнозуванні розвитку педагогічного процесу. Вирішення організаційно-діяльнісних завдань передбачає вирішення протиріч соціально-психологічного характеру, що призводить до розвитку відповідних здібностей його особистості. Таким чином, на основі цього оцінюється стан педагогічної системи, її можливості та резерву розвитку. Рішення оціночно-інформаційних завдань забезпечить систематичне отримання інформації, її оцінку та облік у процесі формування особистісно-професійної позиції. Уміння вирішувати корекційно-регулюючі завдання забезпечить адаптацію до зовнішніх впливів або їх нейтралізацію.

Особистісно-творчий компонент – механізм оволодіння професійно-педагогічною культурою та її втілення у творчому процесі. Це вміння перетворювати, інтерпретувати педагогічні цінності, виявляти ініціативу, самостійність, відповідальність, індивідуальну свободу, постійно утримувати увагу до пульси педагогічної діяльності.

Професійно-педагогічна культура педагога об'єктивно існує для кожного викладача як можливість, а насправді вона може бути досягнута лише тим, хто здатний до творчості. Важливе місце належить професійній самосвідомості, педагогічному мисленню, саморегуляції, педагогічній творчості. Викладач навчального закладу поєднує наукову та педагогічну творчість та має суттєві риси, до яких ми відносимо:

- педагогічну творчість, яка регламентована у часі та просторі;
- результати творчих пошуків педагога не відразу можна оцінити, оскільки вони втілюються у знаннях, вміннях, навичках, формах діяльності майбутніх спеціалістів;
- співдружність викладача зі студентами, колегами у педагогічному процесі реалізується на тлі єдності мети професійної діяльності;
- прояв творчості педагогічного потенціалу викладача залежить від методичного, наукового та технічного оснащення навчально-виховного процесу;
- викладач повинен вміти керувати власним емоційно-психологічним станом і навчати цьому студентів, організувати спілкування

з ними, не пригнічуючи ініціативності, створюючи умови для повного творчого самовираження.

Смисловою домінантою професійно-педагогічної культури майбутнього викладача навчального закладу є переорієнтація з дидактичних на розвиваючі та проблемно-пошукові методи навчання, використання інтерактивних методів, що є важливою нормою у контексті Болонського процесу.

На основі узагальнення складових педагогічної культури та змісту основних її компонентів можемо виділити показники сформованості високого рівня педагогічної культури викладача: гуманістично-педагогічна позиція щодо учнів, студентів, здатність бути вихователем; психолого-педагогічна компетентність та розвинене педагогічне мислення; освіченість у сфері дисципліни та оволодіння сучасними педагогічними технологіями; досвід творчої педагогічної діяльності, вміння доводити власну педагогічну діяльність як систему, здатність розробити авторський освітній проєкт; культура професійної підготовки, метод саморозвитку, уміння саморегуляції своєї діяльності, культура спілкування.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави вважати, що кожен із перелічених компонентів професійно-педагогічної культури є важливим в умовах європейської інтеграції освіти. Практика показує, що технологічний компоненті приділяється більша увага, тоді як аксеологічна та особистісно-творча реалізуються час від часу. Тому виховання кожної особистості повинно здійснюватися в контексті єдності загальнолюдських і національних цінностей, традицій та пріоритетів (Андрущенко, 2005, с. 18).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У контексті нашого дослідження робимо висновок, що формуванню професійно-педагогічної культури сприятимуть різноманітні види робіт, зокрема: психолого-педагогічний тренінг, спрямований на формування комунікативної культури у майбутніх вчителів, педагогічний гурток з вивчення передового педагогічного досвіду, студентське наукове товариство, проблемні групи, педагогічна експедиція, захист творчих робіт, самостійна робота студентів та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. П. Вища освіта у пост-болонському просторі: спроба прогностичного аналізу. *Філософія освіти*. № 2. 2005. с. 6–19.
2. Гринькова М. В. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Харків: Основа. 1998. 300 с.
3. Зязюн І. Естетична регуляція ціннісної свідомості. *Вища освіта України*. 2005. № 3. С. 5–11.
4. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : монография. Киев: ЦВП, 2005. 282 с.
5. Лисенко Н. В. Самостійна робота студентів у процесі впровадження кредитно-модульної системи оцінювання знань. *Педагогічний дискурс: зб. наук. праць*. Хмельницький: ХГПА. 2007. Вип. 1. С. 89–92.
6. Педагогічна майстерність : підруч. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; ред. І. А. Зязюн. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
7. Пономарьов О. С. Культура професійної діяльності в системі категорій педагогіки вищої школи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2012. № 4. С. 84–91.
8. Сидоренко Т. Д. Дидактичні основи формування педагогічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання» / Криворізький держ. пед. ун-т, Кривий Ріг, 2011. 36с.
9. Трофімук К. В. Професійна культура в контексті формування педагогічних цінностей майбутніх викладачів: теоретичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 39(92). С. 396–402.
10. Чайка В. М. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : монографія / ред. Г.В. Терещук. Тернопіль :ТНПУ. 2006. 275 с.

REFERENCES:

1. Andrushchenko, V.P. (2005). Vyshcha osvita u post-bolonskomu prostori: sprobha prohnostychnoho analizu [Higher Education in the Post-Bologna Space: A Prognostic Analysis Attempt]. *Filosofia osvity*, 2, 6–19 [in Ukrainian].
2. Hrynkova, M.V. (1998). *Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi ta metodychnyi aspekty) [Formation of pedagogical culture of future teachers (theoretical and methodological aspects)]*. Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].
3. Ziaziun, I. (2005). Estetychna rehuliatsiia tsinnisnoi svidomosti [Aesthetic regulation of value consciousness]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3, 5–11 [in Ukrainian].
4. Yvanova T.V. (2005). *Kulturolohycheskaia podhotovka budushcheho uchytelia [Culturological preparation of the future teacher]*. Kyev: TsVP [in Ukrainian].
5. Lysenko, N.V. (2007). Samostiina robota studentiv u protsesi vprovadzhenia kredytno-modulnoi systemy otsiniuvannia znan. [Independent work of students in the process of implementing the credit-modular system of knowledge assessment] *Pedahohichnyi dyskurs: zb. nauk. prats. (Vol. 1)*, (pp. 89–92). Khmelnytskyi: KhHPA [in Ukrainian].
6. Ziaziun, I.A., Kramushchenko, L.V., Kryvonos I.F. ta in. (1997). *Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]*. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].
7. Ponomarov, O.S. (2012). Kultura profesiinoi diialnosti v systemi katehorii pedahohiky vyshchoi shkoly [Culture of professional activity in system of categories of higher school's pedagogics]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemami*, 4, 84–91 [in Ukrainian].
8. Sydorenko, T.D. (2011). Dydaktychni osnovy formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia [Didactic foundations of the formation of the pedagogical culture of the future teacher]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kryvyi Rih: Kryvyi Rih SPU [in Ukrainian].
9. Trofimuk, K. (2014). Profesiina kultura v konteksti formuvannia pedahohichnykh tsinnosteii maibutnykh vykladachiv: teoretychnyi aspekt [Professional Culture in the Context Formation Pedagogical Values Future Lecturer: Theoretically Aspect]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 39(92), 396–402 [in Ukrainian].
10. Chaika V.M. (2006). Pidhotovka maibutnoho vchytelia do samorehuliatsii pedahohichnoi diialnosti [Preparation of the future teacher for self-regulation of pedagogical activity].H.V. Tereshchuk (Ed.). Ternopil: TNPU. [in Ukrainian].